

ACTIVITĂȚI DESFĂȘURATE ÎN ANUL 2014, ÎN CADRUL PROIECTULUI *RELAȚIILE EXTERNE ALE ORAȘELOR GRECEȘTI PONTICE ÎN PERIOADA ELENISTICĂ ȘI EPOCA ROMANĂ: O ABORDARE MULTIDISCIPLINARĂ**

Organizarea unui simpozion internațional, care să inițieze participarea de perspectivă la un dialog interdisciplinar referitor la polisul grec în perioada antichității, a reprezentat principalul obiectiv al Proiectului de față¹, în cel de-al doilea an de implementare². Această manifestare, cu titlul *Interconnectivity in the Mediterranean and Pontic World during the Hellenistic and Roman Periods*, s-a desfășurat, în perioada 8–12 iulie 2013, la Muzeul Național de Istorie și Arheologie din Constanța. Simpozionul a fost organizat de către Academia Română – Filiala Iași, împreună cu Muzeul din Constanța, Waterloo Institute for Hellenistic Studies (Canada) și Complexul cultural „Callatis” din Mangalia. Au participat peste 50 de specialiști, în diverse domenii ale antichității, de la prestigioase instituții academice și universitare din Franța, Germania, Statele Unite, Turcia, Belgia, Bulgaria, Canada, Ucraina, Rusia, Grecia, Austria, Italia, Spania, Elveția și România.

În ședința inaugurală a fost omagiată memoria reputatului profesor Heinz Heinen, de la Universitatea din Trier, de către doi dintre elevii săi, totodată inițiatori și coordonatori ai acestei acțiuni, domnii Victor Cojocaru (Iași) și Altay Coşkun (Ontario). În aceeași zi, au fost susținute primele două conferințe: Alexandru Avram (Le Mans), *La mer Noire et la Méditerranée: quelques aspects concernant la mobilité des personnes* și Glenn Bugh (Blacksburg), *Mithridates the Great and the Freedom of the Greeks*. A. Avram discută despre mobilitatea persoanelor din centrele pontice și cele mediteraneene, în special în epoca elenistică și romană timpurie, pe baza surselor epigrafice. G. Bugh identifică originile politicii externe a lui Mithridates VI, în Marea Neagră, în vremea Seleucizilor, cu care Regatul Pontului avea legături tradiționale.

Toate comunicările din cursul celei de-a doua zile (9 iulie) au fost ținute în ședințe plenare: Mustafa Hamdi Sayar (Istanbul), *Die Entwicklung und zwischenstaatlichen Beziehungen der Poleis im Propontis-Gebiet und auf der thrakischen Chersonesos in hellenistischer und römischer Zeit*; Christel Müller (Paris), *Proxenia and Mobility of Individuals in the Northern Black Sea in the Hellenistic and Roman Periods*; David Engels (Bruxelles), *Großkönigswürde und -ideologie im pontisch-vorderasiatischen Raum im 2./1. Jh. v. Chr.*; Johannes Nollé (München): *Zur Ikonographie der städtischen Prägungen des thrakisch-moesischen Raumes – Spezifika und Gemeingriechisches*; Gabriel Talmățchi, Gabriel Custurea (Constanța), *The Relations between Dobruđa and the Mediterranean World as Reflected in the Numismatic Evidence*; Costel Chiriac, Lucian Munteanu (Iași), *Trade Connections between Asia Minor and the West-Pontic Area (1st–4th Century AD): Some Sphragistic and Numismatic Considerations*.

M. H. Sayar analizează relațiile dintre principalele centre grecești înființate în zona Propontidei și cea a Chersonesos-ului Tracic (Byzantion, Kyzikos, Parion, Perinthos etc). Chr. Müller reconstituie rețele pontice, pe baza decretelor de proxenie de la Olbia, Chersonesos și din regatul Bosforului Cimmerian. D. Engels urmărește originea și evoluția ideologiei imperiale în spațiul pontic și cel al Orientului Apropiat, în cursul veacurilor II–I î. Hr. J. Nollé interpretează elementele indigene din iconografia emisiunilor monetare ale

* Acest material a fost elaborat cu sprijinul unui grant acordat de Consiliul Național al Cercetării Științifice din România, CNCS – UEFISCDI, în cadrul Proiectului cu numărul PN-II-ID-PCE-2011-3-0054.

¹ Proiectul respectiv se derulează, începând cu anul 2011, sub egida Institutului de Arheologie din Iași al Academiei Române (director de proiect dr. Victor Cojocaru), beneficiind de finanțare din partea Consiliului Național al Cercetării Științifice din România (CNCS-UEFISCDI - PN-II-ID-PCE-2011-3-0054); pentru alte informații referitoare la acest Proiect, a se consulta pagina web a acestuia: www.ponticgreekcities.ro.

² Pentru prezentarea activităților reprezentative din anul anterior (2012), a se vedea L. Munteanu, S. Boțan, *Activități desfășurate în cadrul Proiectului „Relațiile externe ale orașelor grecești pontice în perioada elenistică și epoca romană: o abordare multidisciplinară”*, în *Arheologia Moldovei (ArhMold)*, 36, 2013, pp. 342-345.

orașelor grecești din nordul și vestul Mării Negre. Tot în domeniul numismaticii, G. Talmațchi și G. Custurea repertoriază monedele aparținând centrelor grecești mediteraneene, descoperite în Dobrogea. Sigiliile de plumb ale orașelor din Asia Mică, aflate în arealul vest-pontic, sunt datate de către C. Chiriac și L. Munteanu în timpul războaielor gotice ale împăratului Valens.

În cea de-a doua parte a zilei a avut loc vizitarea sitului de la Histria și a Muzeului Arheologic din interiorul acestuia. Au fost prezentate cele mai importante rezultate ale investigațiilor arheologice care se desfășoară, de peste un secol, în cetatea de pe malul lacului Sinoe, de către Iulian Bârzescu, membru al colectivului de cercetare al șantierului. O atenție particulară s-a acordat descoperirilor recente din sectorul „zona sacră” a coloniei milesiene.

Datorită numărului mare de participanți și varietății subiectelor abordate, lucrările simpozionului desfășurate în cursul celei de-a treia zile (10 iulie) au fost împărțite în două sesiuni, care s-au desfășurat în paralel. În prima dintre ele (panel A) au fost incluse următoarele comunicări: Victor Cojocar (Iași), *Die Beziehungen der nord-pontischen Griechen zu den außer-pontischen Regionen und Dynastien, einschließlich der römischen Hegemonialmacht: Historiographische Übersicht*; Hristo Preshlenov (Sofia), *Ehrenerweisungen in den Beziehungen der antiken Städte an der südwestlichen Pontosküste*; Cristina-Georgeta Alexandrescu (București), *Troesmis: Bilder einer Gesellschaft am Rande des Imperiums*; Florian Matei-Popescu (București), *The Horrothesia of Dionysopolis and the Integration of the Western Pontic Greek Cities in the Roman Empire*; Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu (Constanța), *L'espace ouest-pontique sous l'empereur Tibere a la lumiere d'un décret inédit découvert en Dobroudja*; Ligia Ruscu (Cluj-Napoca), *Becoming Roman? Shifting Identities in the Western Pontic Greek Cities*; Sergey Ushakov, Sergej Bocharov (Simferopol), *Chersonesos Taurike und die Ägäis im 5. Jh. v. Chr.: Neue archäologische Fundkomplexe*; Oleg Gabelko (Moscova), „... καθὼς βασιλεὺς Φαρνάκης ἄγει”, *The Third Attempt to Date the Pontic-Chersonesian Treaty (IOSPE I2 402)*; Michel Debidour (Lyon), Mihai Ionescu (Mangalia), *Encore sur le commerce dans le monde grec hellénistique a la lumiere des amphores et des timbres amphoriques découverts a Callatis et dans son territoire rural*; Constantin Chera, Virgil Lungu, (Constanța), *Einfuhrwaren in den Nekropolen von Tomis in hellenistischer und römischer Zeit*; Florina Panait-Bîrzescu (București), *Wandering Cult Images between the Black Sea and the Aegean Cities in Hellenistic and Roman Times: from Dionysos Kathegemon to Dionysos Karpophoros*; Iulian Bîrzescu (București), *Hellenistic and Roman Terracotta Offerings in the Western Pontic Sanctuaries*; Costel Chiriac, Sever Boțan, *Roman Glass Vessels in the West Pontic Area (1st–3rd Centuries AD). General Remarks*.

V. Cojocar discută pe marginea istoriografiei care a tratat relațiile externe ale orașelor grecești nord-pontice, din sursele epigrafice și propune direcțiile viitoare de cercetare a acestui subiect. H. Preshlenov analizează decretele și inscripțiile onorifice din centrele elenistice din vestul și sudul Mării Negre (Dionysopolis, Odesos, Mesambria, Anchialos Apollonia). Mai multe lucrări urmăresc diferite aspecte ale stăpânirii romane în spațiul vest-pontic, precum: evoluția așezărilor militare și civile din situl de la Troesmis (C.-G. Alexandrescu), integrarea *polis* – urilor grecești și a teritoriilor lor în cadrul provincial roman, pe baza horrothesiei de la Dionysopolis (F. Matei-Popescu) și a unei inscripții histriene inedite (M. Bărbulescu și L. Buzoianu) sau acceptarea și adoptarea regulilor și obiceiurilor romane în sânul comunităților locale (L. Ruscu). În continuare, S. Ushakov și S. Bocharov fac cunoscute descoperiri recente din două complexe arheologice din Chersonesus Taurica, care subliniază legăturile acestui centru cu lumea egeeană în secolul al V-lea î. Hr. O. Gabelko propune noi posibilități de datare a tratatului dintre cetățenii aceleiași colonii și regele Pontului, Pharnaces. M. Debidour și M. Ionescu cercetează relațiile comerciale ale cetății Callatis cu lumea elenistică, cu ajutorul ștampilelor de amfore aflate în colonia doriană și în hinterland-ul său. Produse de import, considerate de lux, descoperite în necropolele Tomis-ului sunt prezentate de către C. Chera și V. Lungu. Printre acestea, un rol important îl au vasele de sticlă suflate în tipar, considerate drept produse ale atelierelor siro-palestiniene. F. Panait-Bîrzescu urmărește originea și răspândirea unor modele iconografice reprezentându-l pe Dyonissos, importate în cetățile din vestul Pontului Euxin. I. Bîrzescu aduce contribuții despre iconografia, originea și funcționalitatea statuetelor de teracotă din epoca elenistică și romană, descoperite în sanctuarele din orașele grecești vest-pontice. C. Chiriac și S. Boțan iau în discuție vasele de sticlă romane, întâlnite frecvent în centrele din vestul Mării Negre, identificând arealele de proveniență și sugerând posibilitatea existenței unor ateliere locale de producție.

În cea de-a doua sesiune paralelă (panel B), au fost susținute următoarele lucrări: Adrian Dumitru (București), *The Late Seleukids and the Eastern Mediterranean World in the Last Years of the Dynasty (129–64 BC)*; Marie-Astrid Buelens (Bruxelles), *King Mithridates VI and the Oracle of Hystaspes: New Observations on the*

Anti-Roman Religious Policies in Pontus; Alex McAuley (Montreal), *Changing the Flag: Ariarathes IV of Cappadocia from Greece to Rome*; Hale Güney (Ankara), *Economic Activities of Nicomedia and Connectivity between the Mediterranean and the Pontic World*; Filiz Dönmez (Istanbul), *Erste Ergebnisse der epigraphischen Feldforschungen in Bithynien (Göynük und Mudurnu)*; Bülent Öztürk (Sakarya), *Some Observations on the External Relations of Tieion/Tios (Eastern Bithynia) in Light of the Epigraphic Evidence*; Ioan Piso (Cluj-Napoca), *Le siege du gouverneur de Mésie inférieure*; Mustafa Adak (Antalya), *Lokales und römisches Bürgerrecht: Das Beispiel der Iulii von Lydai (Lykien)*; Elias Sverkos (Corfu), *Vicirii: the Mobility of a Roman Family in the Mediterranean*; Huseyin Sami Öztürk (Istanbul), *A New Tribunus Militum from Nicaea (Bithynia)*; Alexandra Lițu (București), *Les relations externes de Kos et leurs différentes mises en forme*; Thibaut Castelli (Paris), *L'interconnexion des réseaux économiques: les échanges entre le Pont nord-ouest et Rhodes a l'époque hellénistique*; Karin Maurer (Wien), *Sarapis und andere ägyptische Gottheiten an der westlichen Schwarzmeerküste*.

A. Dumitru discută aspecte ale relațiilor dinastiei Seleucizilor cu orașele siriene și cele grecești din bazinul răsăritean al Mării Mediterane, la sfârșitul secolului I î.Hr., M.-A. Buelens evidențiază rolul tradițiilor cultice și oraculare orientale, în special cea a Oracolului lui Hystaspes, în politicile religioase ale lui Mithridates VI. A. McAuley interpretează schimbările dinastice, politice și culturale din Cappadocia, în contextul încheierii alianței dintre Ariarathes IV și Republica romană. Următoarele materiale tratează diferite episoade din istoria provinciei Bithynia, precum: rețeaua pontică și mediteraneană de activități economice ale Nicomediei, în perioada romană (H. Güney), relațiile externe ale coloniei milesiene de la Tieion/Tios (B. Öztürk) sau aspecte ale vieții romane în teritoriile orașelor Nikaia, Modrene și Claudiapolis, în lumina unor descoperiri epigrafice recente (F. Dönmez). În continuare, I. Piso demonstrează, pe baza surselor epigrafice, că reședința guvernatorului Moesiei Inferior trebuie să se fi aflat mai degrabă la Durostorum, în apropierea *canabae*-lor de legiune decât la Tomis, cum se presupunea până acum. M. Adak face observații despre legislația romană și despre felul în care se raportau provincialii la ea, luând ca exemplu familia Iulia din Lydia, în vreme ce E. Sverkos realizează o expunere interesantă a familiei romane a Vicirii-lor și a modului în care aceștia s-au deplasat în diferite centre din bazinul mediteranean, în secolele II-I î.Hr. H. S. Öztürk prezintă o descoperire recentă din teritoriul cetății Nicaea și anume stela funerară a unui tribun al legiunii a III-a, numit Lucius Volumnius din Similis. Ultimele intervenții din această sesiune dezbat relațiile personale și cele oficiale externe ale orașului Cos (A. Lițu), legăturile economice dintre litoralul nord-vest pontic și insula Rhodos (T. Castelli) și răspândirea cultelor de origine egipteană pe coasta apuseană a Mării Negre (K. Maurer).

În cea de-a patra zi a manifestării (11 iulie), s-a revenit la susținerea comunicărilor în ședințe plene. Au fost prezentate următoarele lucrări: Adrian Robu (București), *Cités et souverains dans la Propontide: les réseaux d'alliances des cités du Bosphore Thrace a l'époque hellénistique et romaine*; Mădălina Dana (Paris), *D'Héraclée a Trapézonte: cités pontiques ou micrasiatiques?*; Altay Coşkun (Ontario), *'Ethnarch' – A Jewish Dynastic Title in the Contexts of Seleucid and Roman Imperialism*; Stefania Gallotta (Napoli), *Some Notes on the Bosphoran Kingdom after the Spartocids*; Marta Oller Guzman (Barcelona), *Recherches sur la prosopographie des magistrats d'Olbia Pontique a l'époque impériale*; Nikolai Povalahiev (Göttingen), *Sich verschiebende Identitätsbilder: Bosphoranische Eliten zwischen Barbarentum und Kaiserreich*; Richard Posamentir (Tübingen), *Das goldene Zeitalter auf dem Weg nach Osten – Augustus und die litterae aureae*; Michael Speidel (Bern), *Die Integration Kappadokiens: Der Beitrag der römischen Armee*; Valerij Jajlenko (Moscova), *Rome and Pontic Olbia in the Epigraphic Evidence*; Henner von Hesberg (Roma), *Theater in Randbereichen der griechischen Welt*; Joachim Hupe (Trier), *Augusta Treverorum (Trier) – Eine Hauptstadt des spätrömischen Reiches: Neue Funde und Forschungen*.

A. Robu discută despre rolul cetăților din Bosforul Tracic – Byzantion și Calchedon în sistemele de alianțe politico-militare din epocile elenistică și romană. M. Dana expune situația coloniilor grecești situate pe țărmul sudic al Mării Negre și rolul lor în politica internațională în perioada antichității. A. Coşkun comentează pe marginea titlaturii de „etnarh” deținută de conducătorii din Iudeea, în timp ce S. Gallotta face o serie de observații asupra evoluției regatului Bosforan, în perioada de după înlăturarea dinastiei Spartocizilor. M. Oller Guzman întreprinde un studiu prosopografic al magistraților din Olbia Pontică, în epoca imperială, pentru a urmări, pe de-o parte, legăturile familiale, iar pe de altă parte, cariera acestor personaje. N. Povalahiev reconstituie imaginile de identitate a elitelor bosforane și identifică mijloacele prin acestea au fost create în epocă. R. Posamentir dezbate problemele ridicate de descifrarea inscripțiilor cu caracter votiv, de pe edificiile publice din provinciile estice ale Imperiului roman, în timp ce M. Speidel discută rolul și importanța armatei romane în integrarea

provinciei Cappadocia. V. Jajlenko face o sinteză a raporturilor dintre Roma și Olbia, reflectate în mărturiile epigrafice, între prima jumătate a secolului I î.Hr. și veacul al III-lea d.Hr. H. von Hesberg analizează rolul teatrului și receptarea dramei în zonele de margine ale lumii grecești, iar J. Hupe prezintă rezultatele cercetărilor arheologice recente de la Trier (Augusta Treverorum). Discuțiile finale au sintetizat direcțiile actuale de cercetare a lumii pontice, evidențiind, totodată, noi posibilități de valorificare a imensului patrimoniu științific și cultural din bazinul Mării Negre.

În ultima zi a Simpozionului (12 iulie), a fost organizată o excursie arheologică în Dobrogea, fiind vizitate cetățile și muzeele de la Tropaeum Traiani (Adamclisi) și Callatis (Mangalia), precum și fortificația elenistică de la Albești. Prezentări detaliate ale săpăturilor arheologice și ale principalelor descoperiri din aceste situri au fost realizate de către Constantin Chera, Livia Buzoianu, Mihai Ionescu și Tatiana Odobescu.

Reuniunea științifică de la Constanța a marcat o etapă importantă în studiul internațional al relațiilor externe ale orașelor grecești pontice în perioada elenistică și epoca romană, care ar urma să fie finalizată în 2014 prin publicarea volumului colectiv „Interconnectivity in the Mediterranean and Pontic World during the Hellenistic and Roman Periods”. În planul Proiectului, organizarea simpozionului și publicarea comunicărilor prezentate echivalează cu îndeplinirea completă a obiectivelor și activităților asumate pentru etapele 2013–2014 și cu diseminarea, la cel mai înalt nivel, a rezultatelor cercetării, în pofida reducerii drastice a finanțării.

SEVER-PETRU BOȚAN
LUCIAN MUNTEANU

Fig. 1. Aspecte din timpul lucrărilor Simpozionului

Fig. 2. Participanții la Simpozion (Muzeul Național de Istorie și Arheologie din Constanța)

TENDINȚE CURENTE ÎN PROTECȚIA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC: PERSPECTIVE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE¹

Patrimoniul arheologic ne ajută să definim vârsta și originea culturii, istoriei și tradițiilor unui popor, ale unei țări sau ale unui anumit spațiu cultural în raport cu alte popoare și state. Astăzi, vestigiile arheologice au depășit limitele înguste ale patrimoniului unui stat sau popor, devenind un bun al întregii umanități, care necesită atitudini corespunzătoare. Protejarea siturilor arheologice ține de cercetarea, salvagardarea și valorificarea vestigiilor descoperite. În același timp, acest domeniu se confruntă cu probleme privind salvarea și restaurarea siturilor. Ca parte a patrimoniului cultural, vestigiile arheologice sunt foarte atractive pentru colecționari și devin obiectul unor activități ilicite, cum ar fi săpăturile neautorizate, comerțul clandestin cu bunuri arheologice care sunt scoase din circuitul științific și cel muzeistic. Pentru protejarea moștenirii arheologice avem nevoie de un management eficient care să propună un ansamblu de măsuri pentru a salva, cerceta, conserva, restaura și păstra aceste resurse culturale pentru generațiile viitoare.

Începând din anul 1989, România a realizat mai multe acțiuni pentru dezvoltarea unei societăți democratice și construirea unui cadru normativ în corespundere cu aspirațiile ei europene. Dar șirul de probleme politice, economice și sociale întâmpinate de România în ultimii douăzeci de ani afectează cele mai sensibile domenii, printre care se numără și protecția patrimoniului cultural, în general, și a celui arheologic, în special. De aceea, sub egida Institutului de Arheologie al Academiei Române, filiala Iași, a fost lansat, în anul 2012, proiectul „Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic: perspective naționale și internaționale”. Acest proiect este susținut financiar de CNCS-UEFISCDI și are ca scop analiza politicilor de protecție a patrimoniului arheologic din România în comparație cu situația din acest domeniu din alte state europene.

În cadrul proiectului au fost realizate mai multe activități printre care și pagina web <http://archaeoheritage.ro/>, care, pe lângă faptul că reflectă domenii variate ale proiectului, mai este și o platformă de monitorizare a mass-mediei românești care reflectă subiecte și cazuri din domeniul patrimoniului arheologic. Primul component vizează discuțiile (stenogramele) din cadrul Parlamentului României, care au fost selectate și plasate pe pagina proiectului <http://archaeoheritage.ro/category/monitor/debates/>. Al doilea domeniu vizează mass-media românească din toate județele care abordează subiecte din domeniul proiectului, care, adunate împreună, facilitează un frame-analysis, modest dezvoltat în România. Pentru a compara situația patrimoniului arheologic din România cu alte state, am decis să selectăm și să plasăm pe pagina web a proiectului informații similare și din Republica Moldova. Totodată, pagină web cuprinde o Bază de Date de acte normative care reglementează protejarea patrimoniului arheologic din România, convenții, recomandări, rezoluții și alte acte europene și internaționale – <http://archaeoheritage.ro/legislatie/>. Pe pagina web a proiectului este accesibil compartimentul „Biblioteca” unde sunt prezentate aparițiile recente, bibliografia și resursele on-line la tema proiectului, <http://archaeoheritage.ro/bibilografie/>. Acest component este dezvoltat pe tot parcursul proiectului și asigură accesul tuturor celor interesați de acest domeniu.

O altă realizare a proiectului este conferința internațională „Current trends in the archaeological heritage preservation: the national and the international perspectives”, în perioada, 6–10 noiembrie 2013. Evenimentul a fost organizat sub egida Institutului de Arheologie al Academiei Române, filiala Iași, iar ca parteneri au fost Asociația Europeană a Arheologilor, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Complexul Muzeal Național „Moldova” din Iași și Muzeul Național de Istorie a României din București. La Conferința din noiembrie 2013 au participat peste 50 de experți în domeniul protejării și managementului patrimoniului arheologic din 15 state (Germania, Olanda, Australia, SUA, Marea Britanie, Cehia, India, Azerbaijan, Portugalia, Rusia, Polonia, Spania, Brazilia, România și R. Moldova). Comunicările la Conferința s-au concentrat într-o sesiune plenară, patru ateliere de lucru, o sesiune de evaluare și vizite de studiu la cinci situri din județele Iași și Neamț.

¹ Proiect susținut financiar de CNCS-UEFISCDI, PN-II-ID-PCE-2011-3-0610.

Lucrările conferinței au fost deschise de acad. Bogdan C. Simionescu, președintele Academiei Române, filiala Iași, dr. Alexander Rubel, director al Institutului de Arheologie din Iași, dr. Lucrețiu Bîrliba, prodecan al Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. În cadrul ședinței plenare au fost prezentate patru comunicări. Willem J.H. Willems a comunicat despre dezvoltarea managementului resurselor arheologice din perspectivă internațională. Claire Smith a vorbit despre războaiele simbolice. Douglas C. Comer a făcut o analiză comparativă a dezvoltării turistice și economice a siturilor culturale din perspective locale și globale. În baza unui sondaj european, Adrian Oliver a realizat o prezentare privind schimbările și oportunitățile de perspectivă a Convenției de la Valletta.

În cadrul atelierului nr. 1, „Legal framework and management of the archaeological heritage”, au fost prezentate șase comunicări privind sistemele normative, managementul patrimoniului arheologic și experiențe din Azerbaidjan, Cehia, Italia, Republica Moldova și România.

Astăzi, accesul la informație este un subiect actual pentru toate statele, iar domeniul arheologic este parte componentă a acestui discurs. Astfel, în atelierul 2, „Access to the information and public archaeology”, s-au prezentat șapte comunicări care s-au axat, în special, pe arheologia publică și accesul la informația cu caracter arheologic din Marea Britanie, Portugalia, Rusia, Azerbaidjan, Polonia și România.

Valorificarea patrimoniului arheologic este astăzi, la fel, un subiect actual în discuțiile publice. De aceea, relația dintre siturile culturale, activitățile de protejare și valorificare economică a fost cel mai solicitat subiect din cadrul conferinței. Astfel că cele 12 comunicări prezentate în cadrul atelierului nr. 3, „Cultural tourism and archaeological heritage preservation”, au provocat discuții aprinse. În acest context, participanții la conferință au avut ocazia să discute studii de caz din Spania, Rusia, Polonia, Chile și România.

Un alt subiect actual este cel legat de traficul ilicit de antichități, iar România, împreună cu alte state europene este afectată grav de acest fenomen. De aceea, am decis să includem în agenda conferinței și un atelier despre acest subiect. În acest context, în atelierul 4, „Use and abuse the legislation: looting and trading antiquities”, s-au discutat patru studii de caz privind cazuri de abuz a siturilor arheologice din Marea Britanie, Brazilie, Rusia și Republica Moldova.

Evidențiem faptul că, la această conferință, au participat reprezentanți ai celor mai importante organizații internaționale din domeniul ocrotirii moștenirii culturale, cum ar fi Willem J. H. Willems și Douglas C. Comer, vicepreședinți ai ICOMOS, Claire Smith, președintele World Archaeological Congress – WAC, Friedrich Lüth, președintele European Association of Archaeologists – EAA, Adrian Oliver, ex-președintele European Archaeological Consilium – EAC, arheologi de la Institutul German de Arheologie – DAI etc., ceea ce ne-a permis realizarea unui schimb real de experiențe și discuții privind tendințele actuale în protejarea patrimoniului arheologic. Publicarea pe parcursul anului 2014 a lucrărilor conferinței va mări impactul discuțiilor și va promova tendințele actuale din domeniul protejării și managementul patrimoniului arheologic.

Vizitele de studiu la siturile de la Cucuteni, Cotnari, mănăstirea Probota, cetatea Neamț, muzeul Culturii Cucuteni de la Piatra Neamț au permis, pe de o parte, prezentarea participanților străini a patrimoniului cultural din România, iar pe de altă parte, discutarea situației din acest domeniu dintr-o perspectivă și experiență variată.

Reprezentanții celor mai importante organizații de profil arheologic din lume, WAC, EAA, EAC, ICOMOS etc., au manifestat un interes major față de conferință noastră și au propus continuarea acestei experiențe în anii următori.

SERGIU MUSTEAȚĂ

1

2

3

Fig. 1–3. Secvențe de la lucrările conferinței și vizitele de studii.

SCHIMB INTERACADEMIC ÎN MACEDONIA

În perioada 5–18 iunie 2013, m-am deplasat în Macedonia, scopul principal fiind strângerea relațiilor cu preistoricienii de aici și mai ales cu cei angrenați în studierea Neoliticului și Epocii Cuprului, în vederea realizării unor viitoare colaborări.

Am beneficiat din plin de amabilitatea și ospitalitatea colegilor care lucrează la Muzeul Național de la Skopje, Dragiša Zdrankovski și Elena Kanzurova. Chiar dacă colecțiile muzeului menționat erau împachetate și pregătite pentru noua expoziție care va fi găzduită de noua clădire din centrul orașului, colegii au avut amabilitatea de a-mi arăta piesele cele mai reprezentative din cercetările lor proprii de la Madzari sau ale altor colegi. La același muzeu, am avut ocazia să mă întâlnesc și să discut cu alți colegi ce se ocupă de studierea Neoliticului, Goce Kocev (cercetări arheologice la Prespa, sat Kamenica) sau Epocii Cuprului, Irena Nasteva Kolištrovska (care a investigat împreună cu alți colegi siturile de la Sv. Atanasie și Pilavo). Am văzut și colecția arheologică a muzeului orașului Skopje, unde se află piesele descoperite în situl neolitic Govrlevo, de care acum se ocupă Ljubo Fidanoski.

Chiar în momentul vizitei mele la Skopje, se făceau încă săpături arheologice și lucrări de amenajare în scop turistic la fortăreața bizantină construită de împărații din familia Comnen, unde s-au descoperit și resturi preistorice (Epoca Bronzului). Aici, l-am cunoscut pe Dr. Pasko Kuzman, directorul Institutului Patrimoniului Național din Macedonia, care a condus multă vreme Muzeul de Istorie din Ohrid și a investigat mai multe situri preistorice din zonă.

În perioada menționată, am vizitat mai multe muzee locale, semnificative pentru preistorie, cu exponate deosebit de elocvente și valoroase, care atestă o dezvoltare semnificativă a zonei în preistorie, ca și existența unor relații de schimb, atât cu zona sudică și sud-vestică, cât și drumul unor comunități sudice spre zona dunăreană.

Mă voi referi în primul rând la muzeele în aer liber, precum cel de la Tumba Madzari, unde este refăcută o parte din așezarea neolitică, ca și la cel de pe malul lacului Ohrid, din *Golful oaselor*, legat de Epoca Bronzului și perioada timpurie a Epocii Fierului. Cele două muzee reflectă o tendință europeană constantă de a oferi publicului informații cu privire la modul de viață al comunităților preistorice, pentru a înțelege mai bine manifestările din plan arhitectural, al gestionării economiei și a relațiilor sociale, a vieții religioase în legătură intrinsecă cu economia lor. Cele două muzee sunt foarte bine realizate și am putea spune că reprezintă un reper chiar la nivel european, putând fi comparate cu cele similare din Austria, Franța sau Polonia.

Muzeul de la Madzari este amenajat în imediata vecinătate a așezării preistorice, astăzi suburbie a orașului Skopje (fig. 1–2). Construcțiile de aici au fost realizate sub coordonarea colegilor Dragiša Zdrankovski și Elena Kanzurova, care continuă și săpăturile arheologice în sit. Cel de-al doilea muzeu în aer liber, de pe malul lacului Ohrid (fig. 3), este rezultatul investigațiilor subacvatice într-o așezare palafită (Epoca Bronzului și Epoca Fierului). Cercetările arheologice din perioada 1997–2005 au scos la iveală resturile piloților de la platforma de lemn pe care erau amenajate locuințele unor comunități nu prea mari, implicate atât în pescuit, cât și în alte activități (agricultură, creșterea vitelor, vânat etc.). Descoperirile de aici sunt foarte importante deoarece piloții din lemn pot constitui elemente de referință pentru construirea unei scări dendrocronologice locale sau legate chiar de zona Balcanică, motiv pentru care o parte din piloți au fost trimiși spre studiu în Germania. Acest aspect al scării dendrocronologice este foarte tentant, mai ales că sonda stratigrafică de pe partea stângă a lacului Ohrid, din dreptul zonei Penelopa (pentru care este în derulare un proiect de noi construcții, cu fundații foarte adânci), a scos la iveală materiale arheologice legate de Neoliticul mijlociu și Epoca Bronzului. Cercetările din zona Ohrid au fost coordonate de Dr. Pasko Kuzman, la fel ca și reconstrucția satului din *Golful oaselor*. În ambele muzee, au fost refăcute mai multe construcții rectangulare

cu una sau două încăperi, cu pereți din nuiiele împletire și acoperite cu lut, cu amenajări interioare (vetre, cuptoare, platforme pentru depozitare) (fig. 4) sau exterioare (spații pentru vite, pentru păsări, vetre exterioare) care ajută la înțelegerea vieții de zi cu zi a membrilor comunităților respective. În așezarea lacustră de la *Golful oaselor*, sunt reconstruite și câteva construcții circulare (fig. 5), cu bănci de-a lungul pereților, interpretate drept *case ale comunității*.

Orașul Ohrid oferă numeroase informații cu caracter istoric, legate de diferite perioade, printre care cele mai importante sunt resturile orașului roman sau ale cetății bizantine. Împreună cu arheologul Ljubo Fidanoski am putut cunoaște colecția Muzeului de istorie și am discutat despre descoperirile sale de la *Cerje-Govrlevo*, ca și despre amforele neolitice cu mai multe torți (folosite la transportul apei), despre statuetele antropomorfe și despre altarele cu reprezentări umane, specifice Neoliticului Macedoniei. Același coleg mi-a arătat și alte materiale preistorice (de la Zlastrana și Dolno Târnovo, cu nivele legate de Neoliticul timpuriu, săpături arheologice P. Kuzman, care sunt pregătite pentru publicare). La Ohrid, m-am întâlnit din nou cu Dr. Pasko Kuzman, care a avut amabilitatea să ne arate podoabe de aur dintr-un mormânt (132) din perioada elenistică descoperit în zona Gorna Porta a cetății bizantine. Am fost interesată să cunosc compoziția aurului și ipotezele cu privire la proveniența acestuia (pentru a mă racorda la descoperirile de acest tip din România), dar deocamdată, nu există astfel de analize pentru Macedonia.

Cu sprijinul colegilor de la Skopje am vizitat și alte muzee din orașele macedonene, cu piese deosebit de valoroase, precum Bitola (Neolitic, Epoca Cuprului, Epoca Bronzului) și Prilep, ambele din provincia Pelagonia. În ultimul oraș, menționat m-am întâlnit cu arheologul Alexander Mitkoski, ce a investigat situl neolitic de la Vrbjanska Chuka, în care a fost descoperită o construcție de tip sanctuar. Această descoperire, ca și altele din Macedonia, arată gradul de dezvoltare a civilizațiilor preistorice, ca și prezența unor elemente comune cu cele de la nord de Dunăre. Printre acestea, aș aminti în mod deosebit abundența și originalitatea plasticii, caracteristici care se întâlnesc și în Bulgaria, Serbia sau pe teritoriul României. Pentru legăturile cu zona sud – dunăreană pledează și silexul denumit „prebalcanic” sau din platforma moesică, de culoare cafenie/bej deschisă cu mici pete albe, ce apare și în așezările din Macedonia.

Alte obiective interesante au fost muzeul de la Štip, cu cetatea bizantină din apropiere, de la Bargala, în curs de restaurare, muzeul de la Veles, cu o colecție de materiale preistorice legate de Neolitic, Epoca Cuprului și Epoca Bronzului și situl arheologic de la Stobi. Aici, a fost creat în ultimii ani Institutul Național Stobi, condus de Silvana Blaževska. Situl este deschis publicului larg spre vizitare, dar în același timp, aici sunt organizate și numeroase cursuri de specializare în conservare (pentru mozaic și pictură), la care participă specialiști din mai multe țări. Orașul roman și cel bizantin de la Stobi este absolut impresionant (circa 27 ha) (fig. 6), fiind amplasat la confluența Vardarului cu Crna, astăzi aflându-se și în imediata apropiere a autostrăzii care merge spre Atena. La Stobi, cercetările arheologice și lucrările de consolidare sunt permanente, făcându-se eforturi pentru integrarea turistică a părții cercetate a sitului. Deschiderea unui nou front de lucru pe latura nord-vestică a permis și descoperirea unor materiale preistorice, de origine sudică. Este vorba de ceramică pictată (grupul Foeni în România, ce dă naștere culturii Petrești) (fig. 7), dar fără îndoială, cele mai semnificative sunt obiectivele de epocă elenistică, romană și bizantină.

Trebuie să menționez faptul că, deși Macedonia este o țară relativ mică și fără resurse minerale, în plină criză economică mondială, aici s-a acordat o atenție deosebită monumentelor istorice și muzeelor. La Skopje, s-au construit trei muzee noi care, foarte curând, vor fi date în folosință, multe obiective istorice (fortificația bizantină de la Skopje, mai multe obiective romane și bizantine de la Ohrid, Bargala și Stobi) au primit resurse însemnate din partea statului pentru cercetare și valorificare turistică, constituind și o posibilitate de dezvoltare economică. Se extind autostrăzile, ocazie cu care noi situri arheologice au fost descoperite și cercetate (de muzeele locale). Este un exemplu care trebuie să ne dea de gândit și pe care trebuie să-l urmărim, deoarece la noi, de peste 10 ani, sunt închise muzeele cele mai reprezentative (Muzeul Național de Istorie a României, București; Muzeul Banatului, Timișoara; Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca; Muzeul Țării Crișurilor, Oradea; Complexul Muzeal Național Moldova, Iași).

Prin intermediul colegului Ljubo Fidanoski, am avut ocazia să cunosc și arheologi mai tineri care sunt interesați de preistorie. Este vorba de Goce Naumov, de la Universitatea particulară *Euro Balkan* din Skopje, care se ocupă de Neolitic și Epoca Cuprului. În data de 15 iunie 2013, am susținut chiar o comunicare la această universitate, în cadrul unui workshop referitor la așezări preistorice și metode moderne de investigație, la care au participat pe lângă colegii din Macedonia și cei din Polonia.

Ultima vizită am făcut-o la muzeul din Strumica, unde m-am întâlnit cu colegul Zoran Rujak, care se ocupă de investigarea tuturor siturilor preistorice din zonă.

În final, pot spune că deplasarea în Macedonia a fost deosebit de fructuasă, datorită întâlnirii cu specialiștii care lucrează în domeniul Preistoriei, care m-au ajutat să cunosc mai bine realitățile din teren și din muzee și mi-au oferit și lucrări de specialitate. Ca o încununare a acestei vizite, menționez că am participat și la un simpozion internațional care s-a desfășurat în luna octombrie 2013 la Strumica, organizat de colegii de la acest muzeu, ocazie cu care am vizitat și obiectivele de epocă romană din marginea orașului care sunt în curs de cercetare și de consolidare pentru a fi integrate circuitului turistic.

CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI

Fig. 1. Muzeul în aer liber de la Tumba Madzari, Skopje.

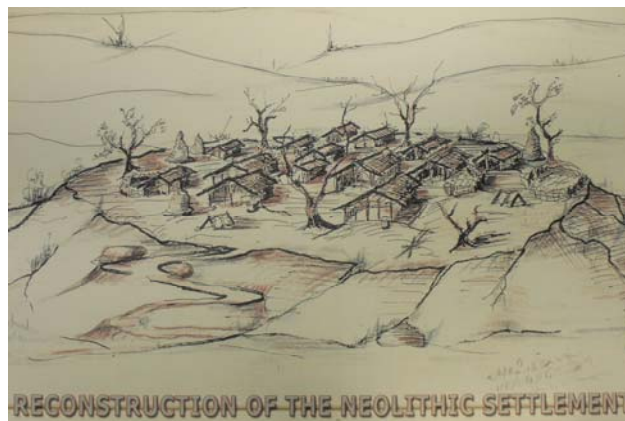

Fig. 2. Reconstrucția sitului Tumba Madzari.

Fig. 3. Muzeul din Golful Oaselor, Ohrid.

Fig. 4. Interior de casă, Tumba Madzari.

Fig. 5. Construcție circulară din Golful Oaselor..

Fig. 6. Imagine panoramică cu situl Stobi.

Fig. 7. Stobi, ceramică pictată neolitică.

